

ՍՈՎՈՐՈՂԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ և ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ, ՊԱՏՎԻ և
ԱՐԺԱՆԱՆԱՊԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՌԱՐԿԱՅԻ
ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Ներկայացվող թեման խիստ կարևոր է և արդիական:

Արժանապատվություն հասկացությունը դասավանդման ընթացքում սովորողների մեջ սերմանել խիստ կարևոր է: Նրանից բխում է սովորողների կողմից պատասխանատվության գիտակցում և ստանձնումը:

Արժանապատվությունը մարդու իրավունքների հիմնարար հասկացություն է, բարձրագույն և առանցքային արժեք, մարդու անքակտելի և անօտարելի իրավունք, որը հատուկ է նրան ծնված օրից: Անձի արժանապատվությունը այն հիմքն է, որի վրա կառուցված է մարդու իրավունքների համակարգը: Արժանապատվությունը սկզբունք է, որը ընկած է մարդու իրավունքների հիմքում և միևնույն ժամանակ պաշտպանվում է որպես իրավունք՝ առանձին և այլ իրավունքների համատեքստում:

Մարդու իրավունքների հիմնարար սկզբունք լինելուց զատ՝ այն նաև փիլիսոփայական և բարոյագիտական հասկացություն է: Իբրև այդպիսին այն ընկալվում է որպես մարդու հատուկ բարոյական վերաբերմունքը ինքն իր հանդեպ և նրա հանդեպ հասարակության վերաբերմունքը, որտեղ ընդունվում է անձնավորության արժեքը:

Մի կողմից, մարդու սեփական արժանապատվության գիտակցումը անձնավորության ինքնագիտակցման և ինքնավերահսկման ձևն է, նրա վրա է հիմնվում ինքն իր հանդեպ մարդու պահանջկոտությունը: Իր արժանապատվության հաստատումը և պաշտպանումը ենթադրում է նրան համապատասխանող բարոյական արարքների կատարում (կամ, ընդհակառակը, թույլ չի տալիս մարդուն վարվելու իր արժանապատվությունից ցածր): Այս իմաստով սեփական արժանապատվության ըմբռնումը, խղճի և պատվի հետ միասին, հանդիսանում է մարդու՝ ինքն իր առջև որպես պատասխանատվության գիտակցման եղանակներից մեկը: Մյուս կողմից, անձի արժանապատվությունը պահանջում է նաև մյուս մարդկանցից հարգել անհատին, ճանաչել մարդու համապատասխան իրավունքներն ու հնարավորությունները, նրան ներկայացվող բարձր պահանջկոտությունը: Այստեղ տեղին է նշել Էթիկայի Ոսկե կանոնը. «Դիմացինիդ հետ վարվիր այնպես, ինչպես կցանկանայիր, որ քեզ հետ վարվեին»

Հետազոտական աշխատանքի նպատակը՝ երեխաներին անհրաժեշտ է իրազեկել իրենց իրավունքների և այդ իրավունքների իրականացման հնարավորությունների մասին. այդ դեպքում երեխաները կկարողանան պատշաճ իրացնել իրենց իրավունքները, չխախտել և պաշտպանել այլ երեխաների իրավունքները, ինչպես նաև լինել իրավագիտակից ու սեփական վարքագծի նկատմամբ պատասխանատու քաղաքացիներ:

Այս գործում անչափ կարևոր է նաև ուսուցիչների մասնակցությունը, քանի որ երեխաների՝ որպես անհատականությունների կայացման գործում անգնահատելի է ուսուցչի դերը:

Իրազեկումն ավելի արդյունավետ կլինի օգտագործելով շախմատ առարկայի առանձնահատկությունները: Հետազոտական աշխատանքի նպատակին կարելի է հասնել հետևյալ խնդիր հարցադրումների լուծման միջոցով:

Հետևյալ հարցադրումները /խնդիրները/ լուծելով կիրականացվի վերոնշյալ նպատակը.

1. Ըստ ուսումնասիրության՝ «Շախմատ» ուսումնական առարկայի նպատակը երեխաների շրջանում ստեղծագործ մտածողություն զարգացնելն է: Շախմատը՝ որպես ինտելեկտուալ խաղ, զարգացնում է հոգեբանական մի շարք հատկություններ, ինչպիսիք են՝ հիշողությունը, ուշադրությունը, կամքը, համագործակցությունը, չհանձնվելու ձգտումը, որոշում կայացնելու ունակությունը, տրամաբանական մտածողությունը և պատասխանատվությունը՝ հետևաբար նաև պատվի և արժանապատվության պաշտպանությունը:

2. Շախմատը երեխաներին օգնում է հասկանալ իրենց արարքների հետևանքները. Այստեղից բխում է Էթիկայի, բարոյականության §Ոսկե կանոնը! -«Դիմացիինդ հետ վարվիր այնպես, ինչպես կցանկանայիր, որ քեզ հետ վարվեին»

Շախմատի 10 գլխավոր առավելությունները՝ որոնք կնպաստեն սովորողների իրավունքների և ազատությունների, պատվի և արժանապատվության պաշտպանությանը առարկայի դասավանդման ընթացքում:

- Մտերմացնում է մարդկանց
- Սովորեցնում է հաղթել և պարտվել
- Օգնում է երեխաներին
- Օգնում է բոլորին կենտրոնանալ
- Ուսուցման միջոց է
- Զարգացնում է ստեղծագործական ձգտումը
- Մշակում է ինքնավստահություն
- Մարզում է ուղեղը
- Օգնում է պահպանել հանգստությունը:

3. Անդրադարձ կատարելով վերոնշյալ 2 առավելություններին՝ շախմատը ա/զարգացնում է ստեղծագործական ձգտումը, բ/մշակում է ինքնավստահությունը կարելի է ասել, որ շախմատի ուսուցման ժամանակ այն սովորողներին հնարավորություն է տալիս սովորողին գնահատել իրավունքներն ու ազատությունները՝ ինչպես նաև պաշտպանել այդ իրավունքները:

Չարգացնում է ստեղծագործական ձգտումը

Ասում են, որ մարդու անձն արտահայտվում է նրա շախմատային խաղում: Համեստ ու պասիվ մարդը կարող է գուսպ խաղալ, իսկ շփվող ու նախաձեռնող մարդը կարող է ավելի համարձակ գրոհել: Շախմատի հիանալի հատկությունը կայանում է նրանում, որ այն յուրաքանչյուրին հնարավորություն է տալիս դրսևորել իրեն, իր անձը և առանձնահատկությունները, իր ստեղծագործական ազատությունները:

Շախմատը վստահություն է տալիս

Շախմատ խաղալը յուրաքանչյուր սովորողի արտացոլանքն է: Յուրաքանչյուրը հնարավորություն ունի ուսումնասիրելու պարտությունները վերլուծելու ու սեփական թույլ տեղերը գտնելու: Այս աշխատանքը վստահության զգացողություն է մշակում: Շախմատը օգնում է զարգացնել ինքնավստահությունը, զարգացնել վստահությունը սեփական անձի նկատմամբ:

Պետությունները համաձայնել են, որ երեխաներն են յուրաքանչյուր հասարակության ու պետության ապագան, որ երեխան օժտված է իրավունքներով և որ իրենք՝ պետությունները, պարտավոր են պաշտպանել երեխայի իրավունքները: Իսկ երեխաների իրավունքները պաշտպանելու համար նախ և առաջ անհրաժեշտ է բարձրացնել երեխաների իրավունքների վերաբերյալ իրազեկվածության մակարդակը: Յուրաքանչյուր ոք, առաջին հերթին՝ երեխաները, ծնողներն ու երեխաների հետ աշխատող մեծահասակներն ունեն երեխայի իրավունքներն ուսումնասիրելու կարիք: «Երեխայի իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիան թե՛ երեխաներին և թե՛ մեծահասակներին հրաշալի հնարավորություն է ընձեռում ուսումնասիրելու երեխայի իրավունքները:

Կոնվենցիայի չորս ուղենիշային սկզբունքները «Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիայի չորս հոդվածներ, որոնք հայտնի են որպես Կոնվենցիայի ուղենիշային սկզբունքներ, հատուկ ուշադրության են արժանացած: Այդ չորս սկզբունքները (հոդվածները) նպատակաուղղված են ապահովելու Կոնվենցիայով ճանաչված բոլոր իրավունքների լիակատար և արդյունավետ կիրառումը: Երեխաների համար հավասար հնարավորությունների ապահովումն ու նրանց իրավունքների պաշտպանությունը կախված է նրանից, թե ինչպես են ապահովվում Կոնվենցիայի այդ չորս հիմնաքարային սկզբունքները: Այդ չորս սկզբունքները լիովին նոր վերաբերմունք են ձևավորում երեխաների նկատմամբ՝ դարձնելով Կոնվենցիան էթիկական ու գաղափարական արժեքավոր հարթություն: Սկզբունքների հիմքում ընկած հիմնական գաղափարն այն է, որ ԵՐԵՄԱՆԵՐՆ ԱՆՀԱՏՆԵՐ են: Իսկ երեխաների խաղալու իրավունքի ամրագրումը կարծես հաստատում է մանկության արժեքը և օգնում չմոռանալ, որ այդ շրջանը կարևոր նախապատրաստական փուլ է յուրաքանչյուր մեծահասակի համար:

1. Առանց խտրականության Բոլոր երեխաներն օժտված են նույն իրավունքներով և երբեք չպետք է ենթարկվեն խտրականության: Երեխաներին հավասար հնարավորություններ տրամադրելու պարտավորությունը սահմանվում է «Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածում. «Մասնակից պետությունները հարգում և ապահովում են Կոնվենցիայով նախատեսված բոլոր իրավունքները՝ իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուր երեխայի համար՝ առանց որևէ խտրականության, անկախ երեխայի կամ նրա ծնողների կամ օրինական խնամակալների ռասայից, մաշկի գույնից, սեռից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական և այլ համոզմունքից, ազգային, էթնիկական կամ սոցիալական ծագումից, գույքային դրությունից, առողջական վիճակից և ծննդից կամ այլ կարգավիճակից»:

2. Երեխայի լավագույն շահերը Երեխաների հետ կապված բոլոր գործողություններում առաջնահերթ ուշադրություն է դարձվում երեխայի լավագույն շահերին: Բոլոր չափահաս անձինք պետք է անեն այն, ինչը լավագույնն է երեխայի համար, որոշում ընդունելիս նրանք պետք է մտածեն, թե իրենց որոշումներն ինչպես կազդեն երեխայի վրա: Երեխայի շահերը բոլոր դեպքերում գերակա են մեծահասակների, օրինակ՝ ծնողների, ուսուցիչների, խնամակալների շահերի նկատմամբ: «Երեխայի իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. «Երեխաների նկատմամբ բոլոր գործողություններում, անկախ այն բանից, թե դրանք ձեռնարկվում են սոցիալական ապահովության հարցերով զբաղվող պետական կամ մասնավոր հիմնարկների, դատարանների,

վարչական կամ օրենսդրական մարմինների կողմից, առաջնահերթ ուշադրություն է դարձվում երեխայի լավագույն շահերին»:

3. Կյանքի ու զարգացման իրավունք Երեխայի տնտեսական և սոցիալական իրավունքների հիմքում ընկած բանաձևը սահմանվում է երեխայի կյանքի իրավունքն ամրագրող հոդվածում: Հոդվածը ոչ միայն խոսում է երեխայի ապրելու իրավունքի մասին, այլև սահմանում է նրա գոյատևման ու առողջ զարգանալու իրավունքը: 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասում գրված է. «Մասնակից պետությունները հնարավոր առավելագույն չափով պետք է ապահովեն երեխայի գոյատևումը և առողջ զարգացումը»:

4. Լսված լինելու իրավունք Կոնվենցիայի մյուս՝ չափազանց կարևոր, սկզբունքը հարգանքն է երեխայի կարծիքի նկատմամբ: Այս սկզբունքն ամրագրված է Կոնվենցիայի 12-րդ հոդվածում. «Իր հայացքները ձևակերպելու ընդունակ երեխայի համար մասնակից պետություններն ապահովում են դրանք ազատորեն արտահայտելու իրավունք այն բոլոր դեպքերում, որոնք վերաբերում են երեխային: Երեխայի հայացքների նկատմամբ ցուցաբերվում է նրա տարիքին և հասունությանը համապատասխան պատշաճ ուշադրություն»: Կոնվենցիայում առանձնահատուկ ընդգծվում է երեխայի ընտանիքի դերի, նրա հեղինակության ու պատասխանատվության կարևորությունը: Հռչակվում է, որ երեխան ունի ոչ միայն ընտանիքի լեզվի ու մշակույթի, այլև այդ լեզվի ու մշակույթի նկատմամբ հարգանքի իրավունք: Կոնվենցիան նաև կոչ է անում պետություններին օժանդակելու այն ընտանիքներին, որոնք չունեն իրենց երեխաների համար կյանքի արժանապատիվ մակարդակ ապահովելու հնարավորություն:

Իսկ հիմա նշենք, որ §Երեխաների իրավունքների մասին՝ Կոնվենցիայի 13 հոդվածում նշվում է.

1. Երեխան իրավունք ունի ազատորեն արտահայտելու իր կարծիքը, այդ իրավունքը ներառում է ցանկացած բնույթի տեղեկատվություն և գաղափարներ որոնելու, ստանալու և հաղորդելու ազատությունը՝ անկախ սահմաններից, գրավոր կամ տպագիր ձևով, ստեղծագործության տեսքով կամ այլ միջոցներով՝ երեխայի ընտրությամբ:

2. Այդ իրավունքի իրագործումը կարող է ենթարկվել որոշակի սահմանափակումների, սակայն այդ սահմանափակումները կարող են լինել միայն այնպիսիք, որոնք նախատեսված են օրենքով և անհրաժեշտ են.

(ա) այլ անձանց իրավունքները և հեղինակությունը հարգելու, կամ

(բ) պետական անվտանգությունը կամ հասարակական կարգը, կամ բնակչության առողջությունը, կամ բարոյականությունը պաշտպանելու համար:

Շատ կարևոր է երեխաներին իրազեկել Հանրակրթության մասին ՀՀ օրենքով իրեն վերապահված իրավունքներն ու պարտականությունները: Գլուխ 5-ի Հոդված 20-ում նշվում է. Սովորողի իրավունքներն ու պարտականությունները

1. Ուսումնական հաստատություններում սովորողներն ունեն հավասար իրավունքներ և պարտականություններ: Դրանք սահմանվում են օրենքով և ուսումնական հաստատության կանոնադրությամբ:

2. Սովորողն իրավունք ունի՝

1) ստանալու հանրակրթության պետական կրթական չափորոշիչն համապատասխան կրթություն.

2) ծնողի համաձայնությամբ ընտրելու ուսումնական հաստատությունը և ուսուցման ձևը, ինչպես նաև տվյալ ուսումնական հաստատությունում առկա հոսքը, ստանալու կրթական վճարովի ծառայություններ.

3) անվճար օգտվելու ուսումնական հաստատության ուսումնանյութական բազայից.

4) մասնակցելու ներդպրոցական և արտադպրոցական միջոցառումների.

5) պաշտպանված լինելու ցանկացած ֆիզիկական և հոգեբանական ճնշումներից, շահագործումից, մանկավարժական և այլ աշխատողների ու սովորողների այնպիսի գործողություններից կամ անգործությունից, որով խախտվում են սովորողի իրավունքները, կամ ռոնսձգություն է արվում նրա պատվին ու արժանապատվությանը.

6) ուսումնական հաստատության կանոնադրությամբ սահմանված կարգով մասնակցելու ուսումնական հաստատության կառավարմանը.

7) ազատորեն փնտրելու և մատչելիորեն ստանալու ցանկացած տեղեկատվություն, բացառությամբ օրենքով սահմանված դեպքերի.

8) ազատ արտահայտելու սեփական կարծիքն ու համոզմունքները.

9) օգտվելու օրենքով և ուսումնական հաստատության կանոնադրությամբ սահմանված այլ իրավունքներից:

3. Մովորողը պարտավոր է՝

1) կատարել ուսումնական հաստատության կանոնադրության և ներքին կարգապահական կանոններով սահմանված պահանջները.

2) ստանալ հանրակրթության պետական չափորոշիչներին համապատասխան գիտելիքներ, ձեռք բերել և տիրապետել համապատասխան հմտությունների և կարողությունների, բավարարել սահմանված արժեքային համակարգին ներկայացվող պահանջները.

3) հաճախել և մասնակցել ուսումնական պարապմունքներին.

4) կատարել օրենքով և ուսումնական հաստատության կանոնադրությամբ սահմանված այլ պարտականություններ:

Պետք է նաև մանկավարժները իրազեկվեն, որ Հանրակրթության մասին ՀՀ օրենքի Հոդված 27-ում նշվում է մանկավարժների իրավունքներն ու պարտականությունները, որի 2 կետում նշվում է.

Մանկավարժական աշխատողը պարտավոր է՝

1) հարգել և պաշտպանել սովորողի իրավունքներն ու ազատությունները, պատիվն ու արժանապատվությունը.

2) նպաստել երեխայի կրթության իրավունքի իրացմանը՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուրի կրթական կարիքների առանձնահատկությունները.

1996 թվականին ընդունվեց «Երեխայի իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքը, որը դարձավ Հայաստանի Հանրապետությունում երեխաների իրավունքների պաշտանության համակարգի ձևավորման հիմքը: «Երեխայի իրավունքների մասին» օրենքի 1-ին հոդվածը հստակ ամրագրեց. «Պետությունը ելնում է հասարակության մեջ երեխային լիարժեք կյանքի նախապատրաստման, նրա մեջ հասարակական և ստեղծագործական ակտիվության զարգացման, բարձր բարոյական հատկանիշների, հայրենասիրության և որպես քաղաքացու դաստիարակման առաջնահերթության սկզբունքներից: Երեխան գտնվում է հասարակության և պետության հովանավորության ու պաշտպանության ներքո»

ՀՂՈՒՄՆԵՐ

<https://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%B1%D6%80%D5%AA%D5%A1%D5%B6%D5%A1%D5%BA%D5%A1%D5%BF%D5%BE%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%B6>

<https://www.unicef.org/armenia/media/11921/file/%D4%B5%D5%AF%D5%A5%D6%84>

<https://blog.168.am/blog/246776.html>

<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=60503>

<https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=74345>

+